MARIAN SOWULA
Wyższa Szkoła Nauk Społecznych
Warszawa

PRZYCZYNEK DO BADAŃ REAKCJI PRODUCENTÓW ROLNYCH NA ZMIANY CEN NA RYNKU MIĘSNYM

Artykuł niniejszy stanowi próbę analizy związku ruchu cen żywca i mięsa z podażą żywca na rynku państwowym i prywatnym oraz kształtowania się warunków konkurencyjności między tymi rynkami.

Na rynku państwowym producenci rolni realizują żywiec po stałych cenach, w ramach kontraktacji, obowiązkowych dostaw oraz państwowego skupu rynkowego. Ceny ustalone przez państwo w ramach tych trzech form skupu żywca są znacznie zróżnicowane. Ceny detaliczne mięsa i przetworów mięsnych ustalone są przez państwo na jednolitym poziomie dla całego kraju.

Uzyskiwane przez rolników ceny na wolnym rynku kształtują się pod wpływem stosunku podaży i popytu i podlegają znacznym wahaniom sezonowym oraz regionalnym. Jednakże warunki kształtowania się podaży i popytu na wolnym rynku uzależnione są od szeregu czynników, co z kolei nie pozostaje bez wpływu na poziom cen. Do najważniejszych z nich możemy zaliczyć:

1) poziom cen płaconych za żywiec na rynku państwowym;
2) poziom państwowych cen detalicznych mięsa i jego przetworów;
3) ogólny stosunek podaży i popytu na rynku mięsnym;
4) wysokość dostaw obowiązkowych i ceny płacone rolnikom w ramach tych dostaw;
5) stopień sprawności państwowego aparatu skupu oraz możliwości i sposób manewrowania zapasami państwowymi [1].

Powstaje pytanie, przy jakim układzie cen żywca i mięsa, w danych warunkach, rolnicy będą zainteresowani w przesunięciu podaży z rynku państwowego na rynek prywatny, i odwrotnie, kiedy sprzedaż na tym drugim, będzie dla nich stawała się mało atrakcyjna. Odpowiedź na to pytanie nie jest oczywiście prosta gdyż wymaga uwzględnienia w analizie szeregu specyficznych cech charakteryzujących ten rynek. Są to:

---

[1] Por. M. Pohorille: Wstęp do teorii regulowania cen rolnych. PWN, Warszawa, 1960, s. 485—486.

1) Wysoki stosunkowo współczynnik dochodowej elastyczności popytu na mięso [1].

2) Duża część żywca, a przede wszystkim żywca wieprzowego, dostarczana jest przez producentów na rynek państwowy w ramach umów kontraktacyjnych.

3) Na rynku skupu żywca państwo uruchamia cały system bodźców ekonomicznych w postaci zaopatrywania dostawców w węgiel, paszę, różnicowania cen skupu trzody chlewnej według stref, terminów i okresu dostaw, udzielania premii itp.

4) Produkcja i podaż żywca na rynek uzależnione są w dużej mierze od rozwoju produkcji roślinnej, a przede wszystkim od rozwoju bazy paszowej.

5) Na rynku mięsnym istnieją trudności z tworzeniem zapasów na dłuższy okres czasu.

6) W sprzedaży wolnorynkowej producenci rolni dostarczają gotowe produkty dla konsumenta (jeśli wyłączyć obroty żywcem pomiędzy rolnikami oraz pośredników), co ma istotne znaczenie z punktu widzenia ich reakcji cenowych na rynku mięsnym.

RUCHY CEN I PODAŻ ŻYWCA NA RYNKU MIĘSNYM W LATACH 1955—1960

Podstawą analizy rynku mięsnego są dane statystyczne dotyczące rozmiarów podaży oraz cen niektórych gatunków mięsa, kształtujące się na rynku prywatnym [2].

W omawianym okresie miały miejsce poważne ruchy cen na rynku mięsnym, a zwłaszcza na rynku skupu żywca. Wzrost cen żywca wieprzowego przy stosunkowo szybszym wzroście cen kontraktacyjnych zwiększał opłacalność i zainteresowanie rolników w kontraktacji trzody. Ceny kontraktacyjne, kształtujące się do roku 1957 na poziomie cen skupu państwowego, zaczęły od tegoż roku odchylać się coraz bardziej w górę. Jeżeli jednak uwzględnić nie tylko cenę podstawową ale również ekwiwalenty paszowe oraz wyższe ekwiwalenty węglowe przy skupie trzody

[1] Jak wynika z obliczeń dokonanych przez A. Wosia, współczynnik dochodowej elastyczności na mięso i tłuszcze zwierzęce kształtował się w naszym kraju w latach 1949—1958 na poziomie 1.008. Wzrost dochodów globalnych ludności wymaga więc w przybliżeniu proporcjonalnego wzrostu podaży mięsa i tłuszczów zwierzęcych przy zachowaniu stałych cen. Patrz „Badania elastyczności konsumpcji niektórych produktów rolnych w skali makroekonomicznej" Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 5/1959. Autor dokonał obliczenia za pomocą metody wskaźnika łańcuchowego.

[2] Materiał liczbowy uzyskano z Ministerstwa Handlu Wewnętrznego, GUS oraz Przedsiębiorstwa Państwowego „Targowiska i Hale" w Warszawie. Są to wyniki ewidencji rozmiarów sprzedaży mięsa przez producentów rolnych na rynku targowiskowym oraz wyniki GUS opracowane na podstawie danych: korespondentów GUS danych MHW, opracowań IER oraz bilansu mięsnego. Istnieją jednak pewne wątpliwości co do stopnia dokładności szacunków GUS z uwagi na to, że nie ma możliwości ścisłego ustalania wielkości obrotów żywcem na rynku prywatnym. Dane dotyczące sprzedaży mięsa na targowiskach wydają się być bardziej ścisłe z uwagi na możliwości dokonywania względnie dokładnej ewidencji. Z punktu widzenia badania podaży żywca (mięsa) w dynamice oraz w przekroju rejonowym materiały te wydają się jednak zasługiwać na zaufanie, stwarzając pewną możliwość wzajemnego ich konfrontowania.

Tabela 1

Ceny uzyskiwane przez rolników za żywiec wieprzowy, wołowy oraz mięso w latach 1955—1960 w złotych za 1 kg

Rok	Żywiec wieprzowy mięsno-słoninowy*			Żywiec wołowy			Mięso wieprzowe		Mięso wołowe	
	kontrakt.	obow. dostawy	skup rynk.	kontrakt.	obow. dostawy	skup rynk.	rynek państw.	rynek targ.	rynek państw.	rynek targ.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1955	13,28	6,27	13,29	6,21	2,97	6,11	27	27,26	22	19,37
1956	14,77	6,57	14,96	8,07	3,28	7,51	27	28,36	22	21,12
1957	16,81	6,72	15,98	9,11	2,97	8,13	27	28,47	22	22,43
1958	16,90	6,53	15,91	13,01	2,70	10,30	27	28,53	22	24,40
1959	17,17	8,56	14,31	13,87	3,67	11,16	36**	30,73	26**	26,91
1960	18,11	8,76	16,82	14,09	3,73	10,81	36	34,69	26	29,24

* ceny trzody chlewnej bez premii węglowej oraz bez premii paszowej, która występowała do 31 marca 1958 r.
** ceny obowiązujące od października 1959 r.
Źródło: Roczniki Statystyczne 1956—1960, Biuletyn Statystyki Cen z 1. 1961 r. dane CPMs dotyczące cen żywca za 1960 r.

chlewnej kontraktowanej, to okaże się, że warunki zbytu żywca wieprzowego w ramach kontraktacji były znacznie korzystniejsze od skupu państwowego również przed rokiem 1957. Ekwiwalenty paszowe były stosowane do kwietnia 1958 r. Po zniesieniu ekwiwalentów paszowych oraz zmniejszeniu ekwiwalentów węglowych, pomimo wzrostu ceny podsta-

Tabela 2

Podaż żywca z gospodarki chłopskiej na rynku państwowym i prywatnym w latach 1955—1960

Rok	Żywiec wieprzowy			Żywiec wołowy			Żywiec cielęcy		
	dost. dla państw. tys. ton	Sprzedaż na rynku prywatnym*		dost. dla państw.	Sprzedaż na rynku prywatnym*		dost. dla państw.	Sprzedaż na rynku prywatnym*	
		tys. ton	w % dost. państw.	tys. ton	tys. ton	w % dost. państw.	tys. ton	tys. ton	w % dost. państw.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1955	510,2	173,7	34,1	172,2	109,5	63,6	73,4	20,4	27,8
1956	661,9	163,0	24,6	257,6	84,3	32,7	66,9	24,0	35,8
1957	804,7	139,4	17,3	216,4	63,9	26,0	75,2	29,4	39,1
1958	995,1	63,6	6,4	318,0	54,0	17,0	99,1	39,1	39,4
1959	887,8	67,4	7,6	373,3	52,1	14,0	92,3	43,7	47,3
1960	874,1	88,8	10,2	382,7	48,5	12,7	95,7	39,1	40,9

* sprzedaż nie obejmuje obrotu żywcem pomiędzy gospodarstwami.
Źródło: Roczniki Statystyczne 1956—1960 dane CPMs o dostawach dla państwa w 1960 r. dane GUS o sprzedaży wolnorynkowej.

wowej, wzrost ten nie równoważył jednak w całości korzyści uzyskiwanych przez rolników z tytułu powyższych premii [1]. Fakt ten, obok trudności paszowych i relatywnego zmniejszenia się opłacalności trzody chlewnej [1] wpłynął również, w pewnym stopniu, na załamanie się w roku 1959 rosnącego dotychczas trendu hodowlanego trzody, w tym również trzody kontraktowanej. Jak wynika z danych statystycznych kontraktacja trzody chlewnej mięsno-słoninowej w latach 1955—1958 szybko wzrastała osiągając w 1958 r. ponad 4,5 mln sztuk, tj. trzykrotnie więcej niż w 1955 r. W roku 1959 (przy ogólnym spadku pogłowia trzody chlewnej) ilość sztuk kontraktowanych zmniejszyła się o ok. 780 tys. tj. o ponad 17%. Pewna podwyżka cen żywca wieprzowego jaka miała miejsce na jesieni 1959 r. przyczyniła się do wzrostu zainteresowania w rozwoju tej gałęzi produkcji hodowlanej, jakkolwiek główne źródło ponownego wzrostu pogłowia trzody tkwi w rozwoju bazy paszowej i relatywnym wzroście opłacalności trzody w stosunku do cen pasz.

Ceny skupu żywca wołowego w omawianym okresie również poważnie wzrosły, przy czym, podobnie jak przy trzodzie chlewnej, szybciej wzrastały ceny kontraktacyjne.

Utrzymywanie do roku 1959 w zasadzie na niezmienionym poziomie detalicznych cen mięsa na rynku państwowym (w międzyczasie pewne zmiany cen mięsa dotyczyły słoniny, boczku oraz mięsa cielęcego), przy znacznym wzroście cen żywca, spowodowało poważne zbliżenie się poziomu cen żywca do cen mięsa.

W warunkach, kiedy państwowy rynek mięsny jest nasycony, niskie ceny mięsa na tym rynku uzależniają od siebie ogólny poziom kształtowania się cen na rynku prywatnym. Utrzymywanie niskich cen mięsa przy wzrastającym popycie grozi jednak zakłóceniami na rynku. Jeśli popyt na rynku państwowym nie będzie dostatecznie zaspokajany na-

[1] Za dostawę w przewidzianym, umową kontraktacyjną terminie 100 kg żywca trzody chlewnej (mięs.-słon.), oprócz otrzymanej ceny podstawowej, rolnik miał prawo do zakupu 1 q (w miesiącach letnich 2 q) paszy treściwej po niskich cenach względnie, w przypadku zrezygnowania z nabycia paszy uzyskiwał ekwiwalent pieniężny w wysokości 200 zł za 1 q. W związku z tym, że ceny detaliczne pasz treściwych w roku 1957 ustalone zostały na poziomie wolnorynkowej ceny zbóż, rolnicy nabywający pasze treściwe otrzymywali dodatek pieniężny w wysokości 160 zł do każdego zakupionego kwintala. W roku 1958 — do kwietnia — ekwiwalent paszowy wynosił 190 zł. Prawo do nabycia węgla dostawcy trzody chlewnej mają zagwarantowane przez cały omawiany okres w wysokości 400 kg na 100 kg żywca kontraktowanego i 200 kg na 100 kg żywca dostarczonego w skupie rynkowym. W wypadku rezygnacji z zakupu węgla rolnik otrzymywał ekwiwalent pieniężny w wysokości: do 1958 roku 40 zł w 1958 r. i 1959 r. 30 zł w 1960 r. 20 zł za 100 kg niepobranego węgla.

Źródło: Ministerstwo Przemysłu Spożywczego i Skupu. Instrukcje w sprawie kontraktacji zwierząt rzeźnych.

[2] H. Chojnacka: Rola ceny wolnorynkowej zbóż w określaniu trendu hodowlanego trzody. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 2 1960 r. Autorka dowodzi, że relatywne zmniejszenie się opłacalności trzody następowało począwszy od roku 1956 głównie w związku z zachodzącymi zmianami w proporcjach realizacji produktów rolnych według różnych form realizacji (wpływ dostaw obowiązkowych na kształtowanie się cen wolnorynkowych) oraz w związku z zaistniałymi ruchami cen na rynku produktów rolnych, nastąpiły istotne zmiany w podstawowych relacjach cen produktów. Do tego samego wniosku doszli M. Ciepielewska i M. Perczyński pisząc w związku z załamaniem się trendu hodowlanego w 1958/59 r. że „cofnięcie w rozwoju hodowli poprzedzał trzyletni okres pogorszenia się względnej opłacalności trzody chlewnej" cyt. wyd. s. 32.

stąpi wówczas wzrost wolnorynkowych cen mięsa. Zjawisko takie wystąpiło u nas wyraźnie w 1959 r. Pewien, aczkolwiek niewielki, wzrost cen mięsa na targowiskach zaznaczył się również przed rokiem 1959. Było to związane, z jednej strony, z istnieniem pewnego napięcia równowagi na rynku państwowym, z drugiej zaś osłabieniem zainteresowania w podaży na rynek prywatny wskutek relatywnego wzrostu cen trzody płaconych przez państwo — do cen mięsa.

Powyższe rozważania potwierdzają dane statystyczne dotyczące podaży żywca w poszczególnych latach.

Do roku 1959 następował szybki spadek podaży żywca wieprzowego i wołowego na rynku prywatnym, od tego roku obserwujemy natomiast pewien wzrost podaży żywca wieprzowego. W omawianym okresie zupełnie odmiennie kształtowała się podaż żywca cielęcego, o czym poniżej.

Szacunki GUS mogą budzić pewne wątpliwości, zarówno co do ich ścisłości jak i prawidłowego wskazywania kierunku zmian. Celowe zatem będzie dokonianie konfrontacji tych szacunków z danymi dotyczącymi sprzedaży mięsa na rynku targowiskowym.

Tabela 3

Sprzedaż mięsa z uboju gospodarczego na targowiskach w latach 1955—1960 w tys. ton

Rok	Mięso wieprzowe i słonina	Mięso wołowe	Mięso cielęce
1955	27,0	23,6	0,4
1956	29,0	14,3	0,3
1957	24,7	15,0	0,5
1958	16,0	11,8	0,5
1959	17,0	9,1	0,5
1960	19,1	5,1	0,4

Źródło: Ministerstwo Handlu Wewnętrznego.

Dane te potwierdzają, niemal dokładnie, ten sam kierunek zmian podaży na prywatnym rynku mięsnym. Na rynku targowiskowym obserwujemy jednak znacznie szybszy spadek sprzedaży mięsa wołowego niż wieprzowego. Wynikałoby więc z tego, że prywatny handel żywcem wołowym przesunął się znacznie poza targowiskowy rynek mięsny, co m. in. tłumaczy się większymi trudnościami związanymi z dostawą tego mięsa na targowisko.

Ogólnie można stwierdzić, że sytuacja kształtująca się na rynku mięsnym do roku 1959 nie sprzyjała rozwojowi prywatnego handlu mięsem. Istniejący system skupu państwowego i zaspokojony popyt konsumentów wiązały coraz bardziej producentów rolnych z rynkiem państwowym i osłabiały jego więzi z rynkiem prywatnym. W państwowym skupie żywca główną rolę spełniał pod tym względem system cen. Rozwój kontraktacji żywca, przy zagwarantowaniu jego opłacalności skłania rolników do podejmowania określonych zobowiązań względem państwa jeszcze przed zakończeniem produkcji. Poważne znaczenie ma również gwarancja ustalonej przez państwo ceny.

Nieco odmiennie kształtuje się na rynku prywatnym handel żywcem i mięsem cielęcym.

Mięso cielęce (jak wskazują na to dane MHW) sprzedawane jest na rynku targowiskowym w znikomej ilości, a prywatny handel żywcem względnie mięsem cielęcym odbywa się poza tym rynkiem. Wiąże się to m. in. z nieproporcjonalnie wysokimi kosztami dostawy i sprzedaży na rynku prywatnym w stosunku do masy mięsnej uzyskanej z uboju jednej sztuki.

Ogólnie można przyjąć, że ceny mięsa cielęcego na rynku prywatnym odchylać się będą od cen państwowych nieco powyżej odchyleń cen mięsa wołowego. Tłumaczy się to wyższym popytem na mięso cielęce przy stosunkowo niewielkich możliwościach podaży.

Sprzedaż wolnorynkowa żywca cielęcego systematycznie wzrasta (tabela 2).

W roku 1958 nastąpił poważny skok w podaży żywca cielęcego zarówno na rynku państwowym jak i prywatnym. Nastąpiło to z dwóch zasadniczych przyczyn. Po pierwsze, w wyniku pogorszenia się opłacalności chowu cieląt, wskutek zlikwidowania ulg z tytułu obowiązkowych dostaw mleka (w związku ze zniesieniem tych dostaw) dla gospodarstw kontraktujących cielęta do dalszego chowu.

Po drugie, w związku ze wzrostem cen żywca cielęcego (w państwowym skupie rynkowym średnio z 6,85 zł za 1 kg w roku 1957 do 10,68 zł w roku 1958) oraz cen detalicznych mięsa na rynku państwowym (cena mięsa cielęcego bez kości wzrosła z 30 do 36 zł za 1 kg). Spowodowało to równoczesny wzrost podaży żywca cielęcego na obu rynkach, gdyż wzrost państwowych cen mięsa musiał w tych warunkach pociągnąć za sobą równoczesny ich wzrost na rynku prywatnym.

W roku 1959 obserwujemy spadek podaży żywca cielęcego na rynku państwowym i poważny, dalszy wzrost podaży na rynku prywatnym. Trudności rynkowe, a następnie znaczne podniesienie cen detalicznych mięsa, przy utrzymaniu niezmienionych cen płaconych przez państwo za żywiec, musiały spowodować poważny wzrost zainteresowania rolników w sprzedaży żywca cielęcego na wolnym rynku. Przy obecnej strukturze państwowych cen żywca i mięsa udział rolników w cenie detalicznej jest najniższy właśnie przy sprzedaży żywca cielęcego. Na tym odcinku rynku mięsnego istniejący układ cen nie stwarza zainteresowania rolników dla przesunięcia podaży z rynku prywatnego na rynek państwowy, a odwrotnie, zainteresowanie to wydaje się zwiększać w kierunku wzrostu podaży żywca na rynek prywatny. Konkurencja rynku prywatnego z rynkiem państwowym jest tu więc silna, przy czym warunki konkurencyjności zmieniają się raczej na korzyść rynku prywatnego (tabela 2).

Wzrost cen targowiskowych mięsa w latach 1959—1960 przy równoczesnym wzroście podaży wymaga dodatkowego omówienia tego okresu ze względu na odmienne i specyficzne zjawiska, jakie wystąpiły w tym czasie na rynku mięsnym.

Przeciętne roczne wskaźniki cen i wielkości podaży mięsa niewiele nam tu jeszcze wyjaśniają. Rok 1959 był okresem, w którym miały miejsce poważne zakłócenia na rynku mięsnym oraz znaczne ruchy cen

mięsa w górę na rynku państwowym, co musiało pozostawać w ścisłym związku z kształtowaniem się sytuacji na rynku prywatnym. Wymaga to rozpatrzenia sytuacji zarówno przed zmianą jak i po zmianie cen.

Wykres 1. Ceny państwowe i wolnorynkowe mięsa wieprzowego i wołowego w latach 1959—1960

Krzywe obrazujące ruch cen w latach 1959—1960 pozwalają stwierdzić, że do maja 1959 r. poza niewielkimi wahaniami cen mięsa wołowego na targowiskach, nie obserwujemy żadnych zmian pozostałych cen. Wskutek wzrastających trudności w zaspokojeniu popytu w maju, rynek targowiskowy dał pierwszy widoczny objaw zakłócenia równowagi poprzez wzrost cen mięsa wołowego. Konsument niedostatecznie zaopatrzony w mięso przez handel państwowy zaczął kupować na targowisku w pierwszym rzędzie mięso wołowe, stosunkowo najtańsze. W konsekwencji wzmożony popyt na ten rodzaj mięsa spowodował wzrost jego ceny. Wyrazem tego jest wzrost, w tym okresie, sprzedaży mięsa wołowego na rynku targowiskowym (tabela 4).

W czerwcu państwo podniosło ceny mięsa wołowego, co łącznie z wyrzuceniem dodatkowych zapasów pozwoliło utrzymać rynek mięsny na względnym poziomie równowagi. Dalsza zwyżka cen mięsa została zaha-

mowana. „Równowaga"ta trwała jednak bardzo niedługo. Począwszy już od lipca miał miejsce bardzo wyraźny i systematyczny wzrost wolnorynkowych cen mięsa wieprzowego oraz nieznaczny już tylko mięsa wołowego. Tylko nieznaczne podwyższenie państwowych cen mięsa wołowego, w sytuacji zmniejszonej produkcji i podaży mięsa przy stale wzrastającym popycie, doprowadziło do poważnego zachwiania równowagi na rynku państwowym. Wzrost popytu wynikający ze wzrostu dochodów ludności był spotęgowany względami psychologicznymi [1].

Znaczna ogólna podwyżka cen mięsa z października 1959 r. przywróciła równowagę rynkową. Zwyżka cen na rynku targowiskowym została zahamowana, a początkowo zaznaczył się nawet pewien objaw zniżkowy.

Jak w takich warunkach zachowywał się na rynku producent rolny? Dane za okres roczny wskazują, że pomimo spadku pogłowia trzody chlewnej i zmniejszenia podaży żywca wieprzowego na rynku państwowym, podaż ta na wolnym rynku wzrosła. Zobaczmy jednak, jak kształtowała się ona w poszczególnych kwartałach w latach 1958 i 1959.

Tabela 4

Sezonowa podaż mięsa na targowiskach w latach 1958—1959

Kwartał	Sprzedaż na targowiskach							
	mięso wieprzowe				mięso wołowe			
	1958		1959		1958		1959	
	ton	%	ton	%	ton	%	ton	%
I	4 783	30	2 883	17	3 662	31	1 997	22
II	3 344	21	2 886	17	3 039	26	2 351	26
III	3 241	20	4 505	27	2 558	21	2 614	29
IV	4 617	29	6 698	39	2 586	22	2 184	23
I—IV	15 983	100	16 973	100	11 845	100	9 136	100

Źródło: Ministerstwo Handlu Wewnętrznego.

Zarówno ilość sprzedanego mięsa wieprzowego jak i wołowego w 1958 r. potwierdza ogólnie znany fakt, że najniższa podaż żywca ma miejsce w III kwartale. Rok 1959 mówi nam jednak o zjawisku wręcz odwrotnym. W III kwartale nastąpił duży wzrost sprzedaży mięsa na targowiskach, zwłaszcza mięsa wieprzowego.

Należy również wziąć pod uwagę, że ewidencja na rynku targowiskowym była w tym okresie znacznie utrudniona ze względu na rozwój handlu nielegalnego na tzw. „czarnym rynku". Na prywatny rynek mięsny wciskał się pośrednik, wykorzystując istniejące trudności. Wstrzymywanie się rolników z podażą żywca dla państwa i sprzedawanie go na wolnym rynku pogłębiało te trudności i dezorganizowało jeszcze bardziej rynek państwowy. O ile w sytuacji podporządkowania rynku targowi-

[1] Względy psychologiczne — jak pisze prof. Pohorille — „skłaniają .... nabywców do dokonywania nadzwyczajnych zapasów w obawie przed tym, że zabraknie potrzebnych produktów". Ceny produktów rolnych. Dyskusja o cenach rolnych ciąg dalszy. KiW 1959 s. 141.

skowego rynkowi państwowemu, ten pierwszy może spełniać rolę pozytywną zarówno z punktu widzenia lepszego zaopatrzenia konsumenta jak też uwzględnienia pewnych interesów producentów, zwłaszcza w niektórych rejonach kraju, o tyle w okresach zachwiania ogólnej równowagi pomiędzy podażą i popytem — staje się on przeciwstawieniem rynku państwowego, pogłębiającym istniejące trudności i umożliwiającym niepożądane przesunięcia w podziale części dochodu narodowego.

Należy jednak wziąć pod uwagę, że przez rynek targowiskowy, który nosi cechy rynku zorganizowanego i w pewnym stopniu kontrolowanego przez państwo, przepływa tylko część masy towarowej żywca sprzedawanego na rynku prywatnym. Większa część żywca w handlu prywatnym (wyłącza się obroty żywcem pomiędzy rolnikami) przepływa poza rynkiem targowiskowym, przez rynek, którego charakter jest niezorganizowany. Rolnik nie sprzedaje tu mięsa bezpośrednio konsumentowi, lecz poprzez pośredników. Kontrola ze strony państwa jest na tym odcinku bardzo trudna i ograniczona. Podobnie jak rynek targowiskowy ten odcinek rynku mięsnego pozostaje pod wpływem kształtowania się sytuacji na rynku państwowym, jednakże jest on mniej podatny na ten wpływ. W określonej sytuacji rynkowej ograniczenie podaży na rynku targowiskowym może wynikać z częściowego jej przesunięcia na pozatargowiskowy handel prywatny.

Opłacalność sprzedaży mięsa na targowiskach z punktu widzenia producentów

Z przytoczonych dotychczas faktów wynika, że istotnym motywem, którym kieruje się rolnik przy wyborze decyzji dotyczącej realizacji żywca na rynku państwowym lub prywatnym (w granicach możliwości takiego wyboru) jest stopień opłacalności zbytu. Nie chodzi przy tym wyłącznie o samą relację cen państwowych i wolnorynkowych, ale również ważna jest wysokość kosztów związanych z dostawą i sprzedażą produktów na wolnym rynku oraz korzyści pozacenowe osiągane przez rolników przy dostawach żywca dla państwa.

Producent rolny, jeśli sam dostarcza produkty na rynek, inaczej liczy koszty poniesione w postaci wydatków pieniężnych oraz ewentualne koszty materiałowe, a inaczej koszt własnej pracy i zużytych środków i narzędzi pracy. Rolnik sprzedając swój produkt na rynku prywatnym liczy przede wszystkim tę nadwyżkę, jaka pozostaje mu po pokryciu kosztów pieniężnych (i ewentualnie kosztów materiałowych) ponad cenę, jaką mógłby uzyskać od państwa. Nie znaczy to, że nie bierze pod uwagę dodatkowego czasu pracy oraz zużytych środków i narzędzi pracy. Jednakże z uwagi na to, że traktuje on całą tę nadwyżkę jako możliwość osiągnięcia dodatkowego zarobku, nie oddziela od siebie tych części uzyskanego dochodu, tak jakby to musiał czynić, gdyby np. płacił za najem robotnika, za przewóz itp. Inaczej jednak będzie rolnik traktował czas pracy własny i konia (o ile dostarcza na rynek własnym koniem) wówczas, kiedy praca ta jest niezbędna dla gospodarstwa rolnego, a inaczej, kiedy gospodarstwo może się bez tej pracy obejść. Wynikałoby więc stąd, że rachunek kosztów związanych z dostawą i sprzedażą produktów

rolnych na wolnym rynku jest wypadkową szeregu czynników, które mogą kształtować się różnie na różnych rynkach lokalnych.

Wzrost państwowych cen detalicznych mięsa w 1959 r. przy pozostawieniu cen żywca wołowego na niezmienionym poziomie oraz niewielkim tylko podniesieniu cen żywca wieprzowego — stworzył bardziej opłacalne warunki sprzedaży mięsa na rynku targowiskowym niż do roku 1959 (przed okresem trudności na rynku mięsnym). Celowe wydaje się przeto dokonanie przybliżonego rachunku, przy pomocy którego można zorientować się w wysokości kosztów producenta rolnego i różnicy w jego dochodzie przy sprzedaży mięsa na rynku prywatnym lub żywca na rynku państwowym [1], w okresie przed trudnościami rynkowymi i po regulacji cen w 1959 r. (tabela 5, 6).

Tabela 5

Wpływy uzyskiwane przez rolników przy sprzedaży na targowiskach mięsa wieprzowego

Wyszczególnienie	Uzysk z 1 q żywca*)	I kw. 1959 r.		IV kw. 1959 r.	
		cena** 1 kg	wartość	cena**) 1 kg	wartość
	kg	zł	zł	zł	zł
1. Szynka, łopatka, karkówka	31,5	32	1008,0	38	1197,0
2. Schab	6,7	40	168,0	50	335,0
3. Boczek	6,7	25	160,8	32	214,5
4. Żeberka	2,9	28	81,2	34	98,6
5. Pozostałe mięso	9,2	22	202,4	25	230,0
6. Słonina i sadło	13,7	28	383,6	35	479,5
7. Otoki i tłuszcz drobny	2,0	20	40,0	24	48,0
8. Głowa, ogon, nogi	6,2	12	74,4	13	80,6
9. Inne podroby	3,0	16	48,0	20	60,0
10. Jelita	0,8	45	36,0	50	40,0
Razem	82,7	x	2302,4	x	2783,2

*) Za podstawę obliczenia przyjęto wskaźniki uzysku za 100 kg żywca wieprzowego w CPMs.

**) Ceny pozycji podstawowych (1—4 i 6) przyjęto przeciętnie wg notowań cen na targowiskach warszawskich przez Przedsiębiorstwo „Targowiska i Hale"; ceny pozostałych pozycji przyjęto szacunkowo w oparciu o obowiązujące ceny państwowe.

[1] Za podstawę ceny państwowej przyjęto dla trzody cenę kontraktacyjną, a dla bydła cenę państwowego skupu rynkowego. Przyjęcie dla tego rodzaju rachunku powyższych cen uzasadnia fakt, że podstawowa masa żywca wieprzowego zbywana jest po cenach kontraktacyjnych (całość tuczu bekonowego oraz 83% tuczu mięsno-słoninowego poza obowiązkowymi dostawami w 1959) natomiast żywca wołowego po cenach skupu rynkowego (65% w r. 1959 przy wyłączeniu obowiązkowych dostaw). Rolnik będzie więc odnosił swój rachunek przede wszystkim do tych cen, co nie wyklucza oczywiście, że w poszczególnych wypadkach kalkulacja jego sprowadzać się może do innej ceny. Do ceny żywca wieprzowego doliczono ekwiwalenty węglowe jako tę formę, która po zmianach w systemie skupu żywca odgrywa jeszcze znaczną rolę w rozliczeniach państwa z producentem. Obliczeń dokonano na podstawie materiałów uzyskanych z targowisk warszawskich.

Tabela 6

Wartość żywca wieprzowego (trzody mięsno-słonin.) wg cen kontraktacyjnych oraz koszty związane z ubojem żywca i sprzedażą mięsa na targowiskach w 1959 r. (w złotych za 100 kg żywca)

Lp.	Wyszczególnienie	Na początku roku	W końcu roku
1.	Wartość 1 q żywca łącznie z ekwiwalentem węglowym	1767	1917
2.	Koszt uboju i rozbioru*)	120	120
3.	Koszt dostawy na rynek i koszt czasu sprzedaży**)	125	125
4.	Opłata targowa za zezwolenie	20	20
5.	Opłata targowa (miejsce, narzędzia, wyrąb)	116	208
6.	Pozostałe koszty (opakowanie fartuch, opłata wet.)	25	25
	Razem	2173	2424

*) Opłata przy najmie za ubój i rozbiór tucznika kształtuje na poziomie ok. 150 zł. Dochodzić mogą przy tym koszty opału oraz pomoc własna.

**) Pozycje 2 i 3 przyjęto szacunkowo na podstawie informacji uzyskanych na targowiskach.

Pozycje 5—7 obliczono na podstawie Rozporządzenia Ministra Handlu Wewnętrznego z dnia 21 listopada 1959 r. Dz. U. Nr 70 poz. 445 oraz poprzedzających go aktów prawnych.

Wyniki powyższych obliczeń nie mogą być zupełnie ścisłe ze względu na stałe wahania cen targowiskowych oraz brak notowań cen niektórych produktów uzyskanych z uboju żywca. Dla nas ważne są jednak ceny przeciętne podstawowych rodzajów mięsa i tłuszczu. Ceny te najlepiej odzwierciedlają średni poziom i one też — a nie wahania w krótkich okresach czasu — orientują producenta o sytuacji na rynku. Ceny pozostałych produktów przyjęto szacunkowo, w proporcjach odchyleń od cen państwowych występujących w produktach podstawowych. Ponadto pozstałe produkty stanowią nieznaczną pozycję, a często nie są nawet dostarczone na rynek targowiskowy.

Koszty związane z ubojem, dostawą i sprzedażą mięsa na rynku obliczono, przyjmując umownie, że producent liczy te koszty tak, jak gdyby ponosił je w całości w formie pieniężnej. Oczywiście, że nie zawsze producent będzie najmował specjalistę od uboju i rozbioru żywca, gdyż w wielu wypadkach sam wykonuje te czynności i wtedy jego rachunek może być odmienny. Najwięcej trudności sprawia przybliżone obliczenie wysokości kosztu dostawy mięsa na rynek i czasu sprzedaży. Rolnicy dostarczają bowiem swoje produkty z bardzo różnych odległości od rynku i przy użyciu najrozmaitszych środków lokomocji. Różny też jest czas sprzedaży tej samej ilości mięsa w zależności od popytu itp. Szacunkowy koszt przewozu przyjęto, na podstawie uzyskanych informacji, średnio, w wysokości 100 zł od 1 sztuki trzody chlewnej tj. 85 zł od 100 kg. Dodatkowy koszt sprzedaży wyszacowano na 40 zł (więcej niż pół dnia roboczego).

Tę samą metodę obliczania przyjęto dla mięsa wołowego [1]. Po zmianie cen w 1959 r. nadwyżka wpływów ze sprzedaży targowiskowej zwiększyła się ponad cenę państwową, przy mięsie wieprzowym z 129 do 359 zł tj. o 230 zł i odpowiednio przy mięsie wołowym o 55 zł. Pomimo podwyżki cen na żywiec wieprzowy nadwyżka uzyskiwana z wolnorynkowej sprzedaży mięsa wieprzowego wzrosła znacznie bardziej niż przy sprzedaży mięsa wołowego. Związane to jest z charakterem regulacji cen państwowych, które dla mięsa wieprzowego wzrosły stosunkowo znaczniej.

Tabela 7

Różnice w dochodach rolników przy sprzedaży żywca (mięsa) na różnych rynkach

Wyszczególnienie	Mięso wieprzowe			Mięso wołowe		
	I kw 1959	IV kw 1959	Różnica	I kw 1959	IV kw 1959	Różnica
1	2	3	4	5	6	7
Wartość mięsa wg cen targowiskowych	2302	2783	481	1614	1756	142
Wartość żywca i koszty sprzedaży	2173	2424	251	1388	1475	87
Różnica	129	359	230	226	281	55

Wysokość nadwyżki uzyskiwanej przez rolnika na rynku prywatnym względem ceny państwowej kształtuje się inaczej wówczas, gdy nie bierze on w rachubę możliwości zakontraktowania danej sztuki trzody chlewnej. Różnica ta będzie oczywiście wówczas dla rolnika znacznie korzystniejsza. W sytuacji natomiast, w której producent będzie odnosił cenę targowiskową mięsa wołowego do ceny kontraktacyjnej żywca — różnica będzie wyraźna na korzyść ceny państwowej. Rolnik musi bowiem brać pod uwagę możliwość zaopatrzenia się w węgiel oraz inne korzyści wynikające z gwarancji państwowych dla dostawców żywca.

Ponadto, na różnych rynkach lokalnych różnice w wysokości przychodów z targowiskowej sprzedaży mięsa wykazywały pewne odchylenia od przychodów na rynkach warszawskich, gdzie ceny kształtują się nieco powyżej przeciętnych krajowych (odchylenie od średnich cen krajowych waha się w granicach 6—8%). Sądzić należy, że koszty dowozu na targowiska w Warszawie nie są odpowiednio wyższe do cen, wobec czego opłacalność przy sprzedaży targowiskowej będzie tu na ogół większa niż w innych rejonach.

Pewna zwyżka targowiskowych cen mięsa w 1960 r. skłania do przypuszczenia, że dochody rolników przy sprzedaży mięsa na tym rynku wykazują nadal tendencję wzrostową.

[1] Koszt uboju i rozbioru dostawy oraz sprzedaży 100 kg żywca wołowego wyszacowano niżej ze względu na to, że uzyskuje się tu mniej masy mięsnej oraz wzięto pod uwagę ogólnie większą wagę sztuki niż przy żywcu wieprzowym. Koszt uboju i rozbioru przyjęto w wysokości 75 zł od 100 kg, koszt dostawy na rynek i sprzedaży w wysokości 85 zł. Pozostałe koszty wg obowiązujących stawek.

Lokalny charakter prywatnego rynku mięsnego

Prywatny rynek mięsny będzie tu rozpatrywany na przykładzie rynku targowiskowego z uwagi na dysponowanie określonym materiałem statystycznym. Jak wynika z wyżej przytoczonych faktów, tendencje na rynku targowiskowym są na ogół zbieżne z tendencjami zachodzącymi na szerzej pojętym rynku prywatnym. Województwa wybrane do analizy uwzględniono w ten sposób, aby możliwie typowo reprezentowały charakter poszczególnych rynków lokalnych.

Targowiskowy rynek mięsny w naszym kraju jest poważnie zróżnicowany rejonowo. Dowodzą tego dane statystyczne o podaży mięsa z uboju gospodarczego w sześciu różnych województwach (tabela 8).

Tabela 8

Sprzedaż mięsa z uboju gospodarczego konsumentom indywidualnym na targowiskach sześciu województw w latach 1955—1960

Rok	Kieleckie		Warszawskie		Bydgoskie		Wrocławskie		Poznańskie		Opolskie	
	ton	%	ton	%	ton	%	ton	%	ton	%	ton	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
					Mięso wieprzowe							
1955	2223	100	4498	100	1753	100	941	100	2120	100	476	100
1956	3190	142	5972	133	1759	100	614	65	1955	92	392	82
1957	3477	157	5213	116	1397	80	337	36	1102	52	313	66
1958	2932	132	3438	77	754	43	128	14	620	29	145	31
1959	2724	122	3927	88	747	43	303	32	580	27	138	29
1960	2824	127	4983	110	999	57	461	49	522	25	98	21
					Mięso wołowe							
1955	492	100	2182	100	1500	100	1978	100	2074	100	1280	100
1956	650	131	2031	93	662	44	995	50	798	38	544	43
1957	823	167	2505	115	520	55	792	40	528	25	454	35
1958	1012	206	2206	101	282	19	533	27	226	11	277	22
1959	704	142	1310	60	271	18	467	24	185	9	217	17
1960	513	104	1092	50	124	8	138	7	19	1	79	6

Źródło: Ministerstwo Handlu Wewnętrznego.

O ile w pięciu województwach obserwujemy od roku 1955 systematyczny, aczkolwiek nierównomierny spadek sprzedaży mięsa na rynku targowiskowym, o tyle w województwie kieleckim odwrotnie, sprzedaż ta wzrasta, wykazując przy tym dość poważne wahania. Również w województwie warszawskim zmniejszyła się tylko sprzedaż mięsa wołowego, natomiast wieprzowego wykazuje raczej tendencję wzrastającą. Tak więc, przy spadku sprzedaży mięsa na targowiskach w skali całego kraju, proces ten następuje — nie w drodze kurczenia się sprzedaży na wszystkich rynkach lokalnych — lecz wskutek dużego spadku na jednych przy równoczesnym wzroście na drugich. Największy spadek spośród badanych województw, ma miejsce w rejonie poznańskim i opolskim, nieco

niższy w bydgoskim i wrocławskim. W roku 1960 obserwujemy w tych ostatnich pewien ponowny wzrost prywatnego handlu mięsem, natomiast w poznańskim i opolskim dalszy spadek.

Przy rozpatrywaniu tego zagadnienia istotne znaczenie ma nie tylko czasowa zmienność w rozwoju handlu mięsem na rynku prywatnym poszczególnych rejonów, lecz także ich udział w skali krajowej. Udział ten, jak wynika z tabeli 9, jest bardzo różny i ulega ciągłym zmianom. W globalnej krajowej sprzedaży mięsa wieprzowego na targowiskach udział województwa kieleckiego i warszawskiego wynosił: w 1960 r. — 41,1% wobec 24,8% w r. 1955. Produkcja trzody chlewnej w gospodarce chłopskiej (indywidualnej i spółdzielczej) tych województw wynosiła w tymże 1960 roku 20,9% produkcji krajowej. Podaż mięsa na rynek prywatny była więc tutaj dwukrotnie wyższa niż udział w produkcji trzody chlewnej.

Tabela 9

Udział poszczególnych województw w krajowej sprzedaży mięsa z uboju gospodarczego na targowiskach w latach 1955—1960 w %

Województwo	1955	1956	1957	1958	1959	1960
1	2	3	4	5	6	7
			Mięso wieprzowe			
Kieleckie	8,2	11,0	14,0	18,3	16,0	15,0
Warszawskie	16,6	20,5	21,1	21,4	23,1	26,1
Bydgoskie	6,5	6,1	5,6	4,7	4,4	5,2
Wrocławskie	4,3	2,1	1,4	0,8	1,8	2,4
Poznańskie	7,8	6,7	4,4	3,9	3,4	2,8
Opolskie	2,2	1,4	1,3	0,9	0,8	0,5
			Mięso wołowe			
Kieleckie	2,1	4,5	5,5	8,6	8,1	10,1
Warszawskie	9,3	14,2	16,6	18,6	14,4	21,3
Bydgoskie	6,3	4,6	3,5	2,4	3,0	2,4
Wrocławskie	8,4	6,9	5,3	4,5	5,1	2,7
Poznańskie	8,7	6,6	3,5	1,9	2,0	0,4
Opolskie	5,4	3,8	3,0	2,3	2,4	1,5

Źródło: dane Ministerstwa Handlu Wewnętrznego, obliczenia własne.

Odpowiednio dla województwa bydgoskiego i wrocławskiego wskaźnik udziału w sprzedaży mięsa na rynku targowiskowym spadł z 10,8% do 7,8%. Udział tych województw w krajowej produkcji trzody chlewnej wynosił w 1960 r. 12,5%. Jeszcze niżej wskaźnik sprzedaży mięsa kształtował się w województwach poznańskim i opolskim, gdyż wynosił zaledwie 3,3% obrotów krajowych, przy odpowiednim udziale produkcji trzody chlewnej wynoszącym 14,4%.

Podobnie przedstawia się sytuacja na odcinku mięsa wołowego. Pod tym względem rozpiętość pomiędzy wskaźnikami udziału w krajowej sprzedaży mięsa i stanu pogłowia bydła w województwach kieleckim i warszawskim jest jednak mniejsza (21,4% dla mięsa i 18,1% dla pogłowia bydła).

Procentowe wskaźniki udziału pozostałych województw w krajowej sprzedaży mięsa wołowego na targowiskach są jeszcze niższe niż przy mięsie wieprzowym.

Tak więc, obroty mięsem w sprzedaży targowiskowej województw kieleckiego i warszawskiego były w roku 1960 około 5 razy wyższe niż województw bydgoskiego i wrocławskiego i około 10 razy wyższe niż województw poznańskiego i opolskiego.

Nasuwa się pytanie w jakim stosunku pozostaje podaż mięsa względem cen na wolnym rynku. Rozpatrzmy to zagadnienie na przykładzie mięsa wieprzowego, którego udział ma tu decydujące znaczenie.

Tabela 10

Ceny uzyskiwane przez rolników przy sprzedaży mięsa wieprzowego na targowiskach w latach 1955—1960 w zł za 1 kg

Województwo	1955	1956	1957	1958	1959	1960
1	2	3	4	5	6	7
Kieleckie	27,32	27,62	28,29	28,82	30,95	34,94
Warszawskie	27,86	28,46	28,93	29,06	31,30	35,10
Bydgoskie	28,29	28,94	28,40	28,19	30,31	34,54
Wrocławskie	28,06	28,92	28,78	28,47	31,19	35,14
Poznańskie	28,87	29,40	28,95	28,74	31,96	35,49
Opolskie	27,68	28,36	27,93	27,72	30,10	33,49

Źródło: Roczniki Statystyczne 1957—1960. Biuletyn Statystyki Cen Zeszyt 1 1961.

Przeciętne roczne ceny uzyskiwane w targowiskowej sprzedaży mięsa wieprzowego wykazują w dynamice ten sam trend w różnych rejonach kraju oraz tendencję do utrzymywania w granicach niezbyt dużej rozpiętości [1]. Tego rodzaju sytuacja kształtuje się pod wpływem dwóch podstawowych czynników: a) stosunku podaży i popytu, b) stabilności cen i dążenia do utrzymania równowagi podaży i popytu w poszczególnych rejonach kraju na rynku państwowym. W różnych warunkach siła oddziaływania jednego lub drugiego czynnika może być różna.

W krótkim okresie czasu, w zależności od sytuacji jaka istnieje na rynku państwowym oraz od kształtowania się podaży i popytu na rynku prywatnym, mogą występować znaczniejsze wahania cen na poszczególnych rynkach lokalnych, jednakże w dłuższym okresie występuje tendencja do wyrównania się poziomów tych cen. Nie dotyczy to oczywiście sytuacji, zachwiania równowagi na rynku mięsnym, gdyż wówczas, również przy wzroście podaży mięsa na rynek prywatny, wykupywana jest każda jego ilość, a w rezultacie wzrostu konkurencji pomiędzy konsumentami następuje trwała zwyżka cen.

[1] W skali całego kraju różnice w cenach są tu oczywiście znacznie większe, jeżeli wziąć pod uwagę rejony, gdzie ceny są najniższe i najwyższe. Np. w roku 1959 najniższe ceny notowano na targowiskach wojew. białostockiego (29,27 zł za 1 kg) a najwyższe w Krakowie (34,94 zł).

Współzależność ruchów cen i podaży mięsa na poszczególnych rynkach lokalnych [1] przedstawiają zamieszczone wykresy.

Wykresy te pozwalają na wyciągnięcie następujących wniosków:

1) Targowiskowy rynek mięsny, zwłaszcza w tych rejonach gdzie istnieje stosunkowo najbardziej rozwinięty prywatny handel mięsem, wykazuje silną reakcję podaży na zmiany cen. Nawet stosunkowo niedużym wahaniom cen odpowiadają silne wahania w podaży mięsa.

2) W pewnych okresach czasu wzrost podaży mięsa nie prowadzi do natychmiastowego spadku cen, które nadal mogą wykazywać tendencję wzrostową. Wzrost cen zachęca producentów do dalszego zwiększenia podaży, co w konsekwencji, po przekroczeniu pewnej granicy, powoduje spadek cen i spadek podaży (np. województwo warszawskie, poznańskie).

3) Na rynkach lokalnych, gdzie targowiskowy handel mięsem jest nieznaczny współzależność cen i podaży jest znacznie mniejsza niż na rynkach bardziej rozwiniętych. Wydaje się, że przyczyna tego zjawiska tkwi w tym, iż w tych rejonach istnieje ogólnie mniejsze zainteresowanie rolników w sprzedaży mięsa na targowiskach oraz w tym, iż nawet stosunkowo duże wahania w podaży nie mają tu większego znaczenia dla ogólnego zaopatrzenia ludności w mięso. Na takim rynku lokalnym ceny targowiskowe mięsa kształtują się więc przede wszystkim pod wpływem cen na rynku państwowym.

4) Okresowe zmiany cen i podaży na poszczególnych rynkach lokalnych są od siebie mało zależne i zachodzą one często w przeciwnych kierunkach, co wskazuje na ograniczony charakter rynku lokalnego [2].

Stwierdzono, że ogólny charakter i kierunek rozwoju rynku państwowego wpływa osłabiająco na więź producentów z rynkiem prywatnym. Więź ta nie jest jednak wszędzie taka sama. Zależy ona od stopnia zaspokajania popytu na mięso na rynku państwowym [3] oraz od różnic w społeczno-ekonomicznych warunkach rozwoju wsi i stosunkach gospodarczych w rolnictwie. Przemiany jakie zachodzą obecnie na naszej wsi nie sięgają jeszcze tak daleko, aby różnice te zniwelować. Stąd, przy wystąpieniu korzystniejszych warunków dla rozwoju handlu prywatnego produktami rolnymi, wzmacnia się zainteresowanie rolników w sprzedaży wolnorynkowej głównie tam, gdzie więź z rynkiem prywatnym jest bardziej silna. Jednakże w warunkach zakłócenia równowagi na rynku państwowym do przesunięcia znacznej części produkcji towarowej żywca na rynek prywatny skłonni są rolnicy również i w tych rejonach, gdzie ich więź z rynkiem prywatnym jest stosunkowo słabsza.

---

[1] Rynek lokalny nie jest tu oczywiście reprezentowany w ścisłym tego słowa znaczeniu, gdyż wykresy uwzględniają tu sytuację kształtującą się w skali poszczególnych województw a nie poszczególnych zamkniętych rynków lokalnych, jakimi mogą być np. rynki miejskie lub powiatowe. Jakkolwiek więc wybrane województwa reprezentują różne rejony w sposób dość typowy należy również brać pod uwagę pewną odrębność zamkniętych rynków w danym rejonie. Bardzo interesujący materiał pod tym względem dostarcza nam J. Buga w artykule pt. „Analiza sprzedaży artykułów spożywczych na targowiskach w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim". Patrz Rocznik MHW z 7/1958 r.

[2] Rozpatrywany przez nas rynek bardzo trafnie określa prof. Pohorille pisząc, że „Rynek, na którym konsument nabywa produkty żywnościowe bezpośrednio od producenta rolnego, jest pod względem terytorialnym bardzo ograniczony — jest to typowy rynek lokalny" M. Pohorille: op. cit. s. 485.

[3] Współzależność ta wymaga dodatkowo szczegółowego zbadania.

Wykres 2. Sezonowe kształtowanie się cen i sprzedaży mięsa wieprzowego na targowiskach sześciu województw w 1960 roku

Na podstawie dotychczasowych rozważań nasuwają się spostrzeżenia ogólniejsze, których znaczenie jest dość istotne dla zrozumienia pewnych procesów zachodzących na rynku mięsnym. Wyciąganie ostatecznych wniosków musi być oczywiście dość ostrożne z uwagi na złożoność mechanizmu omawianego rynku oraz charakter wykorzystanych materiałów statystycznych.

Ogólnie można stwierdzić, że producenci rolni przy zmianach cen żywca reagują w sposób dwojaki:

a) zmianą ogólnej podaży żywca wskutek zmian w produkcji,

b) przesunięciem części towarowego żywca z jednego rynku na drugi.

Zmiany cen mięsa nie odgrywają większej roli z punktu widzenia reakcji producentów na produkcję i ogólną podaż żywca, natomiast wywierają duży wpływ na stopień ich powiązania z rynkiem państwowym i prywatnym.

Siła tych reakcji jest bardzo różna w zasięgu poszczególnych rynków lokalnych.

Dynamika rozwoju rynku mięsnego państwowego i prywatnego w okresie ostatnich sześciu lat wskazuje, że rynek prywatny nie miał warunków dla utrzymywania swej, dość silnej początkowo, pozycji w konkurencji z rynkiem państwowym, wskutek czego jego rozmiar ulegał szybko kurczeniu się. Rozwój i umacnianie stosunków handlowych pomiędzy państwem i rolnikami, głównie drogą oddziaływania poprzez ceny, osłabia ich więź z rynkiem prywatnym. Rynek prywatny staje się jednak poważnym konkurentem z chwilą pojawienia się trudności na rynku państwowym, a regulująca rola rynku państwowego traci wówczas na znaczeniu.

Podniesienie cen w handlu państwowym (w wyniku regulacji cen w 1959 r.) stworzyło dla producentów korzystniejsze warunki sprzedaży mięsa na wolnym rynku.

Na odcinku żywca cielęcego rynek prywatny skutecznie konkuruje z rynkiem państwowym wzmacniając swą pozycję, przy czym handel odbywa się tu w zasadzie poza targowiskowym rynkiem mięsnym. Jest to wynik przede wszystkim kształtowania się poziomu cen żywca i mięsa cielęcego na rynku państwowym, który stwarza większe zainteresowanie producentów rolnych w sprzedaży cieląt rzeźnych na wolnym rynku. Ponadto, zjawisko to wiąże się ze specyficznym charakterem tego rodzaju żywca.

Istnieją pewne, jakkolwiek nie sztywne, granice odchylenia się cen wolnorynkowych od poziomu cen państwowych, poniżej których rolnikom, już w zasadzie, nie będzie się opłacało sprzedawać mięsa na rynku targowiskowym. Ogólnie można wnioskować, że granica taka znajduje się w pobliżu tego punktu odchylenia ceny targowiskowej od poziomu ceny państwowej, który rolnikowi zapewnia opłatę jego dodatkowej pracy oraz pokrywa wszystkie poniesione przez niego koszty. Praktycznie do takiej granicy opłacalności zbliża się poziom cen targowiskowych w wypadku, gdy rynek państwowy oddziaływuje na rynek prywatny w ten sposób, że:

a) spadają ceny nie wskutek wzrostu podaży, lecz wskutek kurczenia się popytu zaspokajanego w pełni po krzystniejszych dla konsumenta cenach państwowych, w związku z czym spadkowi cen na rynku prywatnym towarzyszy równoczesny spadek podaży.

b) podaż kurczy się nawet przy pewnym wzroście cen targowiskowych wskutek oddziaływania państwowego systemu skupu żywca, głównie poprzez instrument cen.

Jednolitość cen mięsa na rynku państwowym oddziaływuje na wyrównywanie się cen mięsa i kształtowanie się ich poziomu na różnych rynkach lokalnych. Dostosowywanie cen państwowych do warunków lokalnych nie miałoby więc uzasadnienia. Również ustalany dla poszczególnych stref poziom cen żywca wieprzowego działa tu w sposób stabilizujący. Różnicowanie cen wg stref ma istotne znaczenie nie tylko z punktu widzenia odmiennych warunków i wysokości kosztów produkcji żywca, ale również z punktu widzenia zachowania się producentów rolnych na rynku. Wyższy poziom państwowych cen żywca w rejonach, gdzie handel prywatny jest wysoko rozwinięty, ogranicza w znacznym stopniu ten handel.

Ze stosunku obrotów mięsem na rynku targowiskowym (obroty pomiędzy rolnikami nie wchodzą w rachubę) do ogólnych obrotów żywcem na rynku prywatnym (z zastrzeżeniem co do ścisłości szacunków), można wnioskować, że rynek pozatargowiskowy obejmuje większą część obrotów żywcem w handlu prywatnym. W warunkach wystąpienia trudności rynkowych, względnie określonych, sprzyjających dla rozwoju rynku prywatnego relacji cen na państwowym rynku mięsnym, ten odcinek rynku prywatnego nabiera szczególnie dużej siły konkurencyjnej. Umacnianie stosunków rynkowych pomiędzy państwem a producentami rolnymi i zabezpieczanie warunków dla prawidłowego funkcjonowania rynku państwowego wymaga stałej kontroli cen oraz reakcji producentów i konsumentów na rynku, aby w przypadku zaistniałej potrzeby móc odpowiednio i we właściwym czasie regulować sytuację na rynku, wykorzystując w tym celu możliwości manewrowania zapasami, ewentualnie inne skuteczne środki, a w przypadku koniecznym, aby móc dostosować w porę relacje cen do nowych warunków rynkowych.

МАРИАН СОВУЛЯ
Высшая школа общественных наук
Варшава

К ВОПРОСУ ИССЛЕДОВАНИЙ РЕАКЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ НА ИЗМЕНЕНИЯ ЦЕН НА МЯСНОМ РЫНКЕ

Резюме

Автор делает попытку анализа увязки движения цен на убойный скот и мясо с предложением убойного скота на государственном и частном рынке, а также образования условий конкуренции между этими рынками. В итоге автор приходит к выводу, что изменения цен на мясо не играют большей роли, с точки зрения реакции производителей, на производство и общее предложение убойного скота, но имеют большое влияние на передвижения товарного фонта убойного скота с одного рынка на другой, особенно в радиусе отдельных местных рынков.

MARIAN SOWULA
College of Social Science
Warsaw

CONTRIBUTION TO RESEAERCHES INTO PRICE CHANGES IN THE MEAT MARKET AND THEIR EFFECT UPON AGRICULTURAL PRODUCERS

Summary

The article determines an analytical triat relating the fluctuations of livestock and meat prices with the supply of livestock to state and private markets, as well as the development of competitive conditions between these markets. In conclusion, the author proves that changes in the prices of meat do not play a great part, from the point of view of the reaction of the producers, in influencing production and the total supply of livestock, but on the other hand exert a great influence on the transport of goods from one market to another, especially in the sphere of certain local markets.